

УДК: 378(477)+378(438)

ТЕТЯНА КОРЖИНСЬКА, аспірант
Департамент спеціалізованої підготовки
та кінологічного забезпечення Міндоходів, Україна
Адреса: вул. Тернопільська, 13/3, Хмельницький, 29018, Україна
E-mail: aniolek@list.ru

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МИТНИКІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню визначення змісту професійної підготовки майбутніх митників. Проаналізовано зміст понять «підготовка», «професійна підготовка фахівців», «професійна підготовка майбутніх митників». Зроблено огляд наукової літератури, проаналізовано матеріали стосовно питань професійної підготовки майбутніх митників у вищих навчальних закладах України та Республіки Польща, які й досі залишаються відкритими, та охарактеризовано основні наукові підходи провідних вітчизняних і зарубіжних учених до дослідження професійної підготовки майбутніх митників, зокрема такі, як компетентнісний, функціональний, інструментальний, особистісно-орієнтований, аксіологічний, історичний, системно-комплексний. Підготовлено теоретичне узагальнення щодо осмислення досліджуваної проблематики в процесі організації освітнього простору вищих навчальних закладів. У статті акцентується увага на тому, що професійна підготовка майбутніх фахівців митних органів є процесом засвоєння і закріплення загальних, спеціальних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців митних установ, що забезпечують здійснення виробничих функцій, ефективне виконання професійних обов'язків під час проходження служби у митних органах. А також наголошується на тому, що професійна підготовка майбутніх фахівців митних органів зумовлена чинниками особистісного, практичного, функціонального та історичного характеру, що набуває важливого значення як у процесі розуміння цього феномена, так і в процесі його дослідження й удосконалення.

Ключові слова: *підготовка, професійна підготовка фахівців, професійна підготовка майбутніх митників, вищий навчальний заклад, Республіка Польща, Україна.*

ВСТУП

В умовах швидкоплинних глобалізаційних процесів у суспільстві професійна підготовленість персоналу є одним із найбільш важливих факторів інноваційного розвитку всіх сфер життєдіяльності соціуму, оскільки без достатньої кількості кваліфікованих фахівців неможливо забезпечити надійність і стабільність економічної системи держави, а також відповідну результативність її діяльності. Тому на сьогодні нагальною залишається проблема професійної підготовки майбутніх митників, де професійна підготовка характеризується як цілеспрямований процес опанування професіоналізму. Аналіз літератури свідчить про значну кількість досліджень сучасних зарубіжних та українських науковців, які порушують проблему професійної підготовки майбутніх митників не тільки спеціально, вивчаючи її зміст та особливості, але й обговорюючи у контексті з усіма сферами, пов'язаними з навчанням, освітою та професійною діяльністю. Проте ця проблема розглядається ученими неоднозначно, тому

єдиного погляду на неї немає. Тому питання дослідження професійної підготовки майбутніх митників залишається відкритим.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження: представити та охарактеризувати основні теоретичні підходи науковців України та Республіки Польща щодо визначення професійної підготовки майбутніх митників, визначити сутність досліджуваного феномена.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до чинної Конституції України, розділу II, частини третьої статті 53 держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. У третьому розділі «Класифікатора професій», затвердженого Держспоживстандартом України від 28 липня 2010 року № 327 кодом кваліфікації «інспектор митної служби» є 3441. В освітньому ракурсі Республіки Польща крізь призму положень частини 4 статті 70 Конституції Республіки Польща зазначається, що кожному громадянину Республіки Польща, так як і в Україні, гарантується надання вільного доступу до освіти, зокрема й до вищої освіти. Згідно із Розпорядженням Міністра праці та соціальної політики від 27.04.2010 «Щодо класифікації професій та спеціальностей задля потреб ринку у сферах їх застосування» кодом кваліфікації «митник» («Funkcjonariusz celny») є 335101. Але освіта повинна бути не лише доступною, а й якісною. Здобуття якісної вищої освіти здавна вважається дієвим чинником впливу на подальшу професійну діяльність особистості, її кар'єрне зростання та конкурентоздатність. Діяльність митних органів різних країн у сучасній науці досліджували А. Войцещук, Е. Гожлінська, В. Комзюк, Н. Сідлецька, І. Смирнов, С. Таранова, О. Фрадинський, В. Ченцов, М. Шпільська, Й. Ярмул та ін.

Під час теоретичного аналізу цієї проблематики використано такі методи дослідження як систематизація, компаративний аналіз, теоретичне узагальнення та екстраполяція.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблемою дефініцій професійної підготовки фахівців переймалося багато науковців: з одного боку, вчені вказують на її належність до системи освіти, навчання; з другого, – на особливості взаємозв'язку знань, умінь і навичок; з третього, – на соціальну роль у сучасному суспільстві. Важливо зазначити, що в процесі аналізу різноманітних досліджень терміну «професійна підготовка» науковці виділили декілька напрямів, одним із яких виступає професійна підготовка майбутніх митників, яку науковці як і в Україні, так і в Республіці Польща розглядають по-різному: деякі дослідники вивчають її з боку формування та становлення компетентностей майбутніх митників, інші – з боку системи професійного навчання. Тому на основі аналізу різнопланових джерел ми визначили основні підходи українських та польських науковців до розуміння професійної підготовки майбутніх митників та з'ясували їх характерні особливості (див. табл. 1).

Проаналізуємо основні характерні особливості професійної підготовки майбутніх митників кожного з підходів.

У рамках компетентнісного підходу до характеристики професійної підготовки майбутніх митників важливу увагу науковці приділили різним аспектам професійної компетентності, вважаючи, що процес засвоєння та закріплення загальних і спеціальних знань, умінь, навичок, що орієнтують майбутніх спеціалістів на виконання певних професійних завдань, повинен бути спрямований на становлення професійної компетентності.

Таблиця 1

Основні підходи до характеристики професійної підготовки майбутніх митників

Характеристика професійної підготовки майбутніх митників	Автор
Компетентнісний підхід. Професійна підготовка майбутніх митників – процес засвоєння та закріплення загальних і спеціальних знань, умінь, навичок, що орієнтують майбутніх спеціалістів на виконання певних професійних завдань	А. Майчер-Телеон, О. Марценюк, О. Миропольська
Функціональний підхід. Професійна підготовка майбутніх митників – навчання, організація процесу професіоналізації майбутніх працівників митних органів шляхом набуття ними необхідних для роботи знань, умінь і навичок	В. Ченцов, Й. Ярмул, Ю. Жура
Інструментальний підхід. Професійна підготовка майбутніх митників – процес опанування системою умінь розв'язувати певні типові завдання професійної діяльності при здійсненні виробничих функцій для ефективного виконання своїх професійних обов'язків	Н. Калинюк, О. Трякіна
Особистісно-орієнтований підхід. Професійна підготовка майбутніх митників – спеціалізоване удосконалення працівниками митної служби наявної освіти, формування, поглиблення, розширення й оновлення професійних знань, умінь, навичок з урахуванням напрямку професійної діяльності	О. Метьюлкіна, О. Нагорічна
Аксіологічний підхід. Професійна підготовка майбутніх митників – процес формування професійних якостей майбутніх фахівців митної служби (інтелектуально-гносеологічні; соціальні; морально-вольові; емоційно-регулюючі; комунікативні; конструктивно-організаційні)	М. Вуйтович, Н. Тимченко
Історичний підхід. Професійна підготовка майбутніх митників – процес практикування, навчання, удосконалення порядку проходження служби працівниками митних установ, формування морально-етичних якостей митарів	Й. Рисіч, Б. Новосад, О. Морозов
Системно-комплексний підхід. Професійна підготовка майбутніх митників – система засвоєння професійних знань, вироблення умінь застосовувати ці знання в різноманітних і швидкозмінюваних умовах митної діяльності	Ю. Кунєв, В. Попова

А. Майчер-Телеон вважає, що професійна підготовка фахівців має відбуватися в процесі безперервної освіти від здобуття знань, умінь, компетенцій, необхідних для виконання певних професійних завдань, отримання дипломів, сертифікатів, титулів до періодичного підвищення кваліфікації, перепідготовки [13, с. 95–107].

О. Марценюк професійну підготовку майбутніх митників розглядає з позиції розвитку соціально-психологічної компетентності, що охоплює комунікативні здібності, вольовий потенціал, інтелектуальні здібності, спрямованість особистості, мотиви діяльності, ціннісні орієнтації особистості [3, с. 10].

О. Миропольська в проблемі професійної підготовки митників акцентує увагу на формуванні таких професійних компетентностей фахівців: структурно-особистісні, функціонально-особистісні та діяльнісно-процесуальні [5, с. 3].

Прихильники компетентнісного підходу проблему професійної підготовки майбутніх митників розглядають у сукупності понять «соціально-психологічна

компетентність», «комунікативна компетентність», «професійна компетентність», не акцентуючи уваги на особливостях змісту і структури професійної підготовки майбутніх митників, які є вагомими в процесі характеристики досліджуваного феномена.

Представники функціонального підходу щодо характеристики професійної підготовки майбутніх митників основний акцент роблять на діяльності навчальних установ, які забезпечують певний рівень кваліфікації працівників і відповідають сучасним потребам митних органів.

В. Ченцов вважає, що процес підготовки митних кадрів має базуватися на створеній мережі митних університетів із єдиною для всіх країн спеціальною навчальною програмою [11, с. 46–48]. Й. Ярмул, досліджуючи проблему професійної підготовки майбутніх митників у Вищій Економічній Школі м. Варшави, до основних напрямів підготовки митного спрямування відносить: митну справу, митне право, митну політику. У Школі до викладацької діяльності залучаються представники митних установ, що дає змогу отримати знання, уміння й навички не тільки теоретичного, а й практичного характеру [14]. Така практика є досить ефективною в Європі, але мало розповсюдженою серед вищих навчальних закладів України.

Ю. Жура у своїй статті «Вища школа мита в системі підготовки митників» зазначає, що професійна підготовка передбачає розвиток особистісних якостей студента, набуття загальних знань про міжнародні відносини та спеціальних знань із митної справи [13]. Отже, прихильники функціонального підходу, вивчаючи професійну підготовку майбутніх митників, головну увагу приділяють ролі навчальних установ, організацій, що забезпечують певний необхідний кваліфікаційний рівень професіоналізму майбутніх митників.

Інструментальний підхід до характеристики професійної підготовки майбутніх митників базується на різних технологіях, методах, формах організації навчального процесу, які сприяють ефективному процесу досліджуваного феномена.

Н. Калинюк професійну підготовку майбутніх митників розглядає через призму формування професійно-етичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників за допомогою різних методів активного навчання [1].

У дослідженнях О. Трякіної професійна підготовка майбутніх митників розглядається як процес опанування системою умінь розв'язувати певні типові завдання професійної діяльності при здійсненні виробничих функцій для ефективного виконання своїх професійних обов'язків. Для реалізації цього завдання автор пропонує розробку професійно орієнтованих дисциплін: «міжнародне митне право», «електронне декларування», «основи експортного контролю», «аналіз ризиків у митній справі», «контроль доставки товарів» [10, с. 92–98].

Отже, прихильники інструментального підходу щодо аналізу професійної підготовки майбутніх митників зосереджують увагу на дослідженні форм і методів навчальної діяльності майбутніх фахівців митних органів.

Особистісно-орієнтований підхід до характеристики професійної підготовки майбутніх митників полягає у розвитку особистісних якостей і властивостей, необхідних під час виконання професійної діяльності в митних структурах.

Процес професійної підготовки майбутніх митників, за О. Метьюлкіною, – це процес навчання крізь особистість самого студента-митника, його пізнавальна активність, розвиток мислення, пам'ять, увага, інші когнітивні процеси [4, с. 110–116].

О. Нагорічна процес підготовки митників характеризує як спеціалізоване удосконалення працівниками митної служби професійних знань, умінь, навичок з урахуванням напряму професійної діяльності [6, с. 121].

Отже, дослідники особистісно-орієнтованого підходу щодо аналізу професійної підготовки майбутніх митників акцентують увагу на формуванні індивідуально-психологічних якостей, важливих під час виконання професійних обов'язків.

Представники аксіологічного підходу щодо характеристики професійної підготовки майбутніх митників зосереджують увагу на формуванні професійних якостей майбутніх фахівців митної справи.

М. Вуйтович процес професійної підготовки майбутніх митників характеризує як систему формального навчання, яке дає майбутнім спеціалістам можливість комплексно отримати досвід, знання, уміння їх використовувати, виконуючи завдання професійного спрямування, забезпечує умови для отримання навичок саморозвитку, самовдосконалення, планування, організації професійної діяльності, роботи в команді [12, с. 21–25].

Н. Тимченко проблему професійної підготовки майбутніх митників розглядала через призму формування професійно-етичних якостей майбутніх митників: громадянськість, толерантність, відповідальність, вимогливість до себе й інших, людяність, сумлінність, – які є необхідними для успішної професійної діяльності фахівців [9].

Отже, в рамках аксіологічного підходу щодо аналізу професійної підготовки майбутніх митників науковці основну увагу приділяють професійним якостям задля успішної професійної діяльності фахівців.

Опираючись на досвід дослідників митної справи, представники історичного підходу основний акцент роблять на вивченні процесу професійної підготовки майбутніх митників у рамках характеристики системи митної освіти.

Еволюція митної справи та митної політики в Західній Україні представлена в роботах українських дослідників Й. Рисіча, Б. Новосада, О. Морозова, які на підставі історичного досвіду акцентують увагу на: організаційно-правових засадах діяльності митних органів наприкінці XIX ст.; піднесення експортного потенціалу українських губерній; суті, призначенні митної політики та митних органів у державному механізмі, їх завдань [8]. Таким чином, прихильники історичного підходу в процесі аналізу професійної підготовки майбутніх митників характеризують систему митної освіти досліджуваних періодів, враховуючи умови митної політики держави.

Представники системно-комплексного підходу, вивчаючи професійну підготовку майбутніх митників, аналізують систему навчання, яка дозволяє забезпечити оптимальне та послідовне отримання рівня знань митника, акцентуючи увагу на міждисциплінарних зв'язках.

У дослідженнях Ю. Кунєва професійна підготовка майбутніх митників представляє собою систему засвоєння професійних знань, уміння застосовувати ці знання в різноманітних і швидко змінюваних умовах митної діяльності [2, с. 51–56].

В. Попова професійну підготовку майбутніх митників розглядає як складний соціальний процес, який включає: отримання необхідних знань, навичок із державного управління в масштабах вищого професійного навчання; організацію конкурсів і складання відповідної системи оцінки для розстановки кадрів відповідно до набутих знань; підбір управлінських кадрів для структур митних органів; отримання досвіду роботи; атестацію державних службовців за підсумками діяльності та реалізації поставлених завдань [7, с. 232].

Отже, дослідники системно-комплексного підходу щодо аналізу професійної підготовки майбутніх митників головну увагу приділили системі навчання майбутніх фахівців митної служби, що забезпечує практичну орієнтацію навчальних планів і програм, виявляє проблеми результативності освітнього процесу.

Як бачимо, в межах представлених наукових підходів теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх митників показав, що більшість фахівців характеризують її як процес навчання, організації, формування професіоналізації майбутніх працівників митних органів шляхом набуття ними необхідних для роботи знань, умінь і навичок; деякі науковці підготовку майбутніх митників зіставляють із процесом формування професійних якостей майбутніх фахівців митної служби. На нашу думку, професійна підготовка майбутніх митників – процес засвоєння, закріплення загальних, спеціальних знань, умінь, навичок майбутніх фахівців митних установ, що забезпечують здійснення функцій майбутньої професійної діяльності, ефективне виконання професійних обов'язків під час проходження служби у митних органах.

ВИСНОВКИ

Отже, аналіз багатопланової літератури дозволив представити та охарактеризувати основні теоретичні підходи науковців України та Республіки Польща щодо визначення професійної підготовки майбутніх митників. У рамках кожного з підходів був зроблений акцент на те, що професійна підготовка майбутніх фахівців митних органів обумовлена чинниками особистісного, практичного, функціонального, історичного характеру, що набуває важливого значення як у процесі розуміння цього феномена, так і в процесі його дослідження й удосконалення. Таким чином, незважаючи на те, що професійна підготовка майбутніх фахівців митної справи здійснюється в Україні протягом багатьох років на достатньому рівні, її слід постійно удосконалювати, беручи до уваги кращі здобутки міжнародного досвіду, зокрема досвіду вищих навчальних закладів Польщі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калинюк Н. До проблеми формування та розвитку професійної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників / Н. Калинюк // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_3_11.pdf.
2. Кунев Ю. Основні напрями та шляхи удосконалення кадрового забезпечення митної служби України / Ю. Кунев // Митна справа. – 2006. – № 1. – С. 51–56.
3. Марценюк О. Розвиток соціально-психологічної компетентності працівників Державної митної служби України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03 / О. О. Марценюк; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Дніпропетровськ : Академія митної служби *України*, 2011. – 20 с.
4. Метьюлкіна О. Особистісно-діяльнісний розвиток студента-митника в курсі навчальної дисципліни «іноземна мова» / О. Метьюлкіна // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. – 2010. – Вип. 17. – С. 110–116.
5. Миропольська О. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. Миропольська; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Х., 2010. – 20 с.
6. Нагорічна О. Компоненти та критерії готовності працівників митних органів до професійної діяльності / О. Нагорічна // Збірник наукових праць Національної академії ДПСУ ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПСУ ім. Б. Хмельницького, 2007. – № 39, Ч. II. – С. 120–122.

7. Попова В. Проблемы формирования и совершенствования кадрового потенциала таможенной службы Российской Федерации / В. Попова // Проблемы современной экономики. – 2013. – № 1. – С. 231–233.

8. Рисіч Й. Історія митної справи та митної політики в Україні. / Й. Рисіч, Б. Новосад, О. Морозов. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2000. – 68 с.

9. Тимченко Н. Формування професійно-етичних якостей майбутніх службовців-митників : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. Тимченко; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2003. – 20 с.

10. Трякіна О. Нові технології навчання дисциплін митного спрямування в процесі професійної підготовки магістрів за спеціальністю «Право» / О. Трякіна // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 15. – С. 92–98. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_15_14.pdf.

11. Ченцов В. Досвід професійної підготовки кадрів для митної служби / [редкол.: Г. П. Серета (відпов. ред.), М. К. Якимчук, В. М. Куц та ін.]. – К. : Генеральна прокуратура України, Національна академія прокуратури України, 2009. – 80 с.

12. Jarmul J. Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie Szkołą Przyszłych Celników? / J. Jarmul // Monitor Prawa Celnego. – 2001. – Вип. 4. – Режим доступу: <http://www.monitorc.pl/roczniki/2001/CEL-4-4.pdf>.

13. Jura J. Wyższa Szkoła Celna w systemie kształcenia celników / J. Jura. – Warszawa : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Celnej, 2002. – 18 s.